

El discurs històric en la construcció de la identitat valenciana contemporània: Xàtiva com a mite*

per Josep Ramon Segarra Estarelles

RESUM:

Aquest article analitza la importància del relat històric en la construcció de l'imaginari regional valencià. L'anàlisi d'aquest discurs s'aborda a través del procés de mitificació, a partir del segle XIX, de la destrucció de Xàtiva el 1707 durant la guerra de Successió. En aquest sentit, aquest article vol destacar el significat històricament canviant del relat sobre la història valenciana i, així mateix, tracta de contribuir a la comprensió de la historicitat de la identitat valenciana contemporània. Per dur a terme aquest objectiu, analitzem el discurs històric en relació als canvis i evolucions de les cultures polítiques a partir del liberalisme vuitcentista i des del procés de construcció de la identitat nacional espanyola.

PARAULES CLAU:

Identitat regional valenciana, narrativa històrica, liberalisme, regionalisme.

ABSTRACT:

The article examines the significance of historical narratives to the building of a Valencian regional *Imaginaire*. The analysis centres on the mythologizing process, begun in the nineteenth century, of the destruction of Xàtiva in 1707 in the course of the War of Spanish Succession. In particular, the paper seeks to emphasize the shifting meanings of the historical narrative about Valencia and, in so doing, tries to understand Valencian identity as a historical construction. To that end, historical discourse is analysed in close relation to the changes and evolution of Spain's political cultures, from Liberalism onwards, always in the light of the building of the Spanish national identity.

KEY WORDS:

Valencian region-building, historical narrative, Liberalism, Regionalism.

El juny de 1707, durant la guerra de Successió i després d'un breu setge, la ciutat de Xàtiva va ser incendiada per les tropes borbòniques; com a càstig per la resistència, li fou canviat el nom pel de San Felipe en honor del nou monar-

* Aquest treball s'emmarca en el projecte d'investigació BHA2002-010473. L'autor gaudeix d'una Beca Doctoral de la Fundación Caja de Madrid. Agraïsc els comentaris i suggeriments de Ferran Archilés, Manuel Martí i Jesús Millán, així com les indicacions i recomanacions dels informants anònims que he tractat d'atendre en la mesura del possible.

ca. Per bé que en graus diferents i, com comprovarem, amb significats variables, la memòria d'aquell fet luctuós ha estat cultivada per intel·lectuals, literats i historiadors valencians fins al present, de tal manera que l'episodi s'ha convertit en element simbòlic constant en la representació de la identitat valenciana contemporània. De fet, la imatge més comuna de la destrucció de Xàtiva, a hores d'ara, és la icona del nacionalisme valencià d'arrel fusteriana, que associa la rebel·lia heroica de la ciutat amb la «desfeta» d'Almansa i amb l'abolició dels furs.

La hipòtesi que mantindrem en aquestes pàgines és que la conversió de l'esdeveniment concret en mite d'àmplia ressonància identitària fins als nostres dies ha de buscar-se, sobretot, en el paper simbòlic que les distintes narratives de la identitat valenciana han atorgat a l'abolició dels furs. L'arrasament de la ciutat de Xàtiva el 1707 ha esdevingut al·legoria del destí fatal de les «llibertats» valencianes. En aquest sentit, la imatge mítica de l'incendi de Xàtiva ho deu pràcticament tot a la seva associació amb la pèrdua del marc institucional històric de l'antic Regne de València. En certa mesura, podríem dir que la fi de reialme foral és allò que apareix representat en el «drama» de la crema de Xàtiva.

Aquesta associació d'idees i la imatge resultant, però, no és patrimoni exclusiu del nou valencianisme que parteix de l'obra de Joan Fuster. Sense anar més lluny, la referència a l'abolició foral de 1707 és el recurs que la proposta de reforma de l'Estatut d'Autonomia valencià presentada el novembre de 2005 tracta de fer valer per guanyar estatus «històric». Les narratives que informen aquests dos tipus contraposats d'imaginar la identitat valenciana mantenen relacions molt diferents amb una tradició regional vuitcentista comuna. Quan el 1927 Carles Sarthou Carreres, un dels epígons d'aquella tradició, afirmava que «*la bárbara destrucción de Játiva por Felipe V* era un fet cabdal en la història valenciana perquè es féu «*para quemar en la hoguera [...] los gloriosos fueros valencianos*», el cronista de Xàtiva evocava un relat que, a pesar dels canvis en les maneres de pensar allò que es considerava valencià, no ha deixat de ser actual.¹

La importància d'aquesta forma d'imaginar la identitat valenciana no deriva, però, d'un «pes de la història» immanent i quasi metafísic, sinó més aviat d'una particular elaboració cultural regionalista absolutament centrada en el passat i, especialment, en la pèrdua dels furs. Evidentment, la nostra insistència en el caràcter culturalment construït de la identitat no implica negar la importància del Regne històric com a referent en l'elaboració de la identitat valenciana a partir del segle XIX sinó que, ans al contrari, aquesta és una premissa necessària per analitzar com precisament aquest referent, i no un altre, fou «resignificat» durant el període en què es van construir les identitats col·lectives contemporànies. Per fer intel·ligible el discurs de qualsevol identitat es requereix prendre en consideració el marc de relacions culturals, polítiques i institucionals a partir del qual fou elaborat. Pel que aquí ens interessa, al País Valencià del vuit-

1. C. SARTHOU CARRERES, *Datos para la historia de Játiva*, Xàtiva, Játiva Turista, 1933, I-II pròleg del volum I.

cents aquest context estava profundament marcat per la presència de dues grans narratives públiques: la del liberalisme i, estretament associada amb aquesta, la de la nació espanyola. Aquestes narratives de ciutadania i de nació, però, no es projectaven sobre les consciències d'una manera unívoca i aproblemàtica, sinó que per tenir èxit havien d'*encarnar-se* en contextos concrets en els quals els discursos eren negociats i adaptats; el sorgiment durant el segle XIX de narratives de caràcter subnacional, com la de la identitat valenciana, n'és la millor mostra.²

Saetabis restaurada

El sorgiment de discursos d'identitat col·lectiva al País Valencià contemporani no pot explicar-se sense prendre en consideració les espectaculars transformacions polítiques que s'esdevingueren en les primeres dècades del vuit-cents. Em referisc al procés revolucionari liberal i a l'afirmació del projecte de nació espanyola en una dinàmica conflictiva i rupturista respecte a les estructures de poder de la Monarquia borbònica que no sols va fer mudar el panorama polític del segle XIX, sinó que també va obligar a una intensa reelaboració dels imaginis col·lectius.³

En aquell context profundament trasbalsat, la destrucció i el canvi de nom de la ciutat de Xàtiva durant la guerra de Successió podien ser interpretats com a actes de despotisme intolerable de la monarquia absoluta que, en la mesura del possible, la nació liberal havia d'esborrar. Gràcies a les gestions de Joaquín Lorenzo Villanueva, el 26 de setembre de 1811 les Corts reunides a Cadis accediren «*desde luego y sin oposición*» a la sol·licitud de revocar «*el decreto por el que se le declaró pueblo nuevo y colonia con el nombre de San Felipe, de resultas de la resistencia que hizo al partido de Felipe V en la guerra de Sucesión*», i, per tant, «*se le restituyese el antiguo nombre de Setabis ó Jativa, de que fue despojada*».⁴ Des d'una postura liberal, la restitució del nom de la ciutat per decisió de

2. Sobre la importància de les narratives per a la construcció d'identitats, vegeu la reflexió de H. K. BHABHA, «Diseminación. El tiempo, el relato y los márgenes de la nación moderna», *El lugar de la cultura*, Buenos Aires, Manantial, 1994, 175-209; sobre el concepte de «narrativa pública» és imprescindible el treball de M. R. SOMERS i G. D. GIBSON, «Reclaiming the Epistemological 'Other': Narrative and the Social Constitution of Identity», C. CALHOUN (ed.), *Social Theory and the Politics of Identity*, Cambridge, Blackwell, 1995, 37-99, en especial, 62.

3. J. M. PORTILLO, *Revolución de nación. Orígenes de la cultura constitucional en España, 1780-1812*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2000; Pel que fa al procés revolucionari i les seves conseqüències al País Valencià, vegeu els articles d'I. Burdiel, M. C. Romeo, J. Millan, E. Monerris, M. Martí i F. Archilés a P. PRESTON i I. SAZ (eds.), *De la revolución liberal a la democracia parlamentaria. Valencia (1808-1975)*, València-Madrid, Universitat de València-Biblioteca Nueva, 2001.

4. *Diario de las Cortes Generales y Extraordinarias*, sessió del 26 de setembre de 1811, 1921.

les Corts formava part d'una voluntat d'abolir el llegat de l'absolutisme. Amb tot, si bé el projecte dels liberals havia abandonat les certituds del vell ordre, els camins que conduïen a la cancel·lació del passat transitaven per sendes equívokes. En aquest sentit, els diversos significats que va adquirir el restabliment de la vella denominació constitueixen un cas digne d'atenció.

En una carta a l'Ajuntament de Xàtiva, J. L. Villanueva manifestava la seua satisfacció per la decisió de les Corts, perquè així quedava «*borrada la nota que le resultaba de aquel cruel é injusto decreto*». A més a més, però, afegia que «*[q]uiera Dios que esta satisfacción sea prelude de la restitución de la silla episcopal*».⁵ L'establiment de la seu episcopal havia estat, en efecte, aspiració secular de les elits locals, en la qual Villanueva va posar tot el seu afany. De fet, el projecte arribà a fer-se realitat fugaçment el 1814 i, després, durant el Trienni Liberal. Cal fer notar que el propòsit de restablir la «*primitiva diócesis*» que Xàtiva havia tingut abans de la invasió musulmana —com insistia Villanueva—, amb tot el prestigi eclesiàstic que duia aparellat, no necessàriament remet a l'univers mental de l'antic règim, sinó que podia ser perfectament assumit per un liberalisme que definia la nació com a catòlica. Des d'aquesta perspectiva, la restitució del nom de la ciutat podia interpretar-se com la «restauració» d'una *Saetabis* essencialment catòlica dins d'una Espanya liberal.

Hem de recordar que el protagonisme de Villanueva a les Corts de Cadis, especialment pel que fa a l'abolició de la Inquisició, li costà l'exili el 1814 i el 1823. Ara bé, Villanueva era, sobretot, un regalista format en els cercles eclesiàstics renovadors que havia ocupat càrrecs d'alta responsabilitat a la Cort de Carles IV. Intel·lectualment, estava completament immers en la cultura eclesiàstica heterodoxa del segle XVIII, en concret, en els debats sobre l'església primitiva vinculats a la tradició goticista de la monarquia catòlica. Arribat el moment decisiu de Cadis, però, J. L. Villanueva va fer l'opció més agosarada i més ambiciosa de la seva vida apostant per la nació sobirana. En definitiva, en aquell context, per a Villanueva el constitucionalisme liberal podia ser, entre altres coses, l'instrument idoni per refer una hipotètica església «nacional».⁶

A partir d'aquest marc intel·lectual cal entendre el sentit dels projectes que Villanueva tenia per a Xàtiva i, en part, la interpretació que en feien les elits de la ciutat. En aquest sentit, és significativa l'elusiva justificació del canvi de topònim que es feia en un opuscle commemoratiu dels actes celebrats en acció de gràcies a la Mare de Déu de la Seu el 1813:

5. Carta de Joaquín Lorenzo Villanueva al governador i Ajuntament de Xàtiva del 26 de setembre de 1811, citada per V. BOIX, *Xàtiva. Memorias, recuerdos y tradiciones de esta antigua ciudad*, Xàtiva, Imprenta y Librería de Blas Bellver, 1857, 375-376.

6. G. RAMÍREZ ALEDÓN, «Joaquín Lorenzo Villanueva (1757-1837): un paradigma de la crisis de la Ilustración española», estudi preliminar a *Vida Literaria de Don Joaquín Lorenzo Villanueva*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1996, 9-105. Sobre els debats eclesiàstics del segle XVIII, vegeu A. MESTRE, *Apología y crítica de España en el siglo XVIII*, Madrid, Marcial Pons, 2003.

«*Sétabi, ó Saetabis, es nombre de los primeros españoles, por donde se prueba su antiquísima fundación [...]. Fue Municipio con el alto honor de batir moneda. Las fábricas de papel y tejidos eran tan excelentes, que las celebran los autores antiguos [...]. La situación de Sétabis es la misma que Xàtiva, y aun el nombre no tiene más diferencia que la causada por la pronunciación de los árabes, que convierten nuestra S en su letra "Xim" y con poca inversion de letras desfiguran muchas voces antiguas.*»⁷

Des d'aquest punt de vista, el que era digne de ser evocat era el grau de civilització de la ciutat i, sobretot, l'«antiguitat» de la seva fundació. Com a tot apartat «històric» l'opuscle incloïa un capítol sobre «Grandezas que condecora la antiquísima Ciudad de Xàtiva» en el qual s'hi feien constar tots els grans personatges que al llarg dels segles havien donat valor universal a la ciutat. El topònim Xàtiva era justificat aquí perquè resultava equivalent a una «antiquíssima» *Saetabis* arquetípica en què es dissol qualsevol especificitat històrica. Una referència, per cert, que no contribuïa a associar la memòria de la ciutat amb els furs ni amb el Regne de València medieval, sinó amb l'antiga seu episcopal.

Aquest orgull local, certament elitista, no exclouïa, però, unes altres sensibilitats, que també s'hi van manifestar durant el període revolucionari. Durant les etapes de govern liberal, la capacitat de maniobra del diputat Villanueva a les Corts s'havia mostrat infal·lible, tant respecte als afers del canvi de nom de la ciutat i la seu episcopal com pel que feia a l'efímera província de Xàtiva. Tanmateix, els períodes en què l'absolutisme tornà al poder (1814-1820 i 1823-1833) deixaren sense efecte totes les disposicions de les Corts liberals; la restitució definitiva del topònim original hagué d'esperar fins a 1837.⁸ Tot indica que la lluita per la consolidació del liberalisme avançava paral·lela a l'afirmació d'un inequívoc patriotisme local que apel·lava especialment a la restitució del topònim. En aquest sentit, és molt significatiu el poema que van distribuir els comerciants de Xàtiva amb motiu de la proclamació de la Constitució el 1820:

«Ya no ens dihuen Socarrats,
Ni tampoco de San Felipe.
Xàtiva, ton nom repique
Que recorda antigüetats!
Som de aquells sigles passats,
Cuant Lívio i altres autors
Ens tributaren honors

7. *Festivas demostraciones de gratitud y reconocimiento de la Augusta Ciudad de Xàtiva á su patrona Maria Santísima de la Seo los dias 21, 22, 23 y 24 de octubre de 1813*, València, Yernos de José Estevan, 1813, 3, 4 i 5.

8. El restabliment del topònim de Xàtiva fou oficialment definitiu pel decret de les Corts del 25 de setembre de 1837, A. GUAITA, «La división provincial y sus modificaciones», *Actas del III Symposium Historia de la Administración*, Madrid, Instituto de Estudios Administrativos, 1974, 342-343.

Per nostra indústria i teixits.
Y ara darem repetits
A la Europa estos primors.»⁹

Aquesta dècima celebra el restabliment del topònim com l'alliberament d'una denominació que era viscuda com a especialment ignominiosa. I ho fa usant un registre molt més popular, radicalment diferent del to elevat de l'opuscle eclesiàstic –començant, naturalment, pel canvi de llengua que remet a tota una altra manera d'entendre l'espai públic que es triava per comunicar-se. Els continguts, però, no estan tan allunyats. El canvi de nom de Xàtiva també s'associa amb el progrés material, amb la civilització de la ciutat i, encara que el poema remet a uns indefinits «sigles passats», la perspectiva que s'adopta tampoc no és pròpiament històrica. El que hi ha no és tant la història concreta de Xàtiva com unes «antigüetats» més aviat abstractes. En qualsevol cas, no deixa de ser curiós que, tampoc en aquesta ocasió, la recuperació del nom de la ciutat no es vinculés a l'abolició dels furs.

Evidentment, el mateix patriotisme liberal es trobava revalidat amb motiu de la capitalitat provincial que Xàtiva va arribar a ostentar entre maig de 1822 i febrer de 1823.¹⁰ L'expedient en què l'Ajuntament sol·licitava la creació d'una nova província amb capital a Xàtiva no s'estava de recordar «los agravios de la guerra de Sucesión» que feien a la ciutat mereixedora d'una «recompensa», deia, «que señale los primeros días de la libertad constituyéndola en capital de provincia». Hem de fer notar, però, que els principals arguments emprats feien referència a les condicions naturals i demogràfiques, a la idoneïtat de les comunicacions o a la situació topogràfica, en definitiva, a tot allò que faria de la nova província una causa de la «felicidad» i «prosperidad» de la zona.¹¹ La divisió del territori valencià en quatre províncies pot recordar les antigues governacions i sotsgovernacions de l'època foral, però el ben cert és que aquest precedent històric no fou esmentat el 1821.¹²

9. Poema publicat en el *Diario de Valencia* el 17 d'abril de 1820, citat per V. SIMBOR, *Els orígens de la Renaixença Valenciana*, València, Universitat de València, 1980, 56.

10. La creació de la província de Xàtiva fou aprovada per les Corts l'11 d'octubre de 1821 i integrada en el Decret de 27 de gener de 1822 pel qual s'establí la divisió provincial amb caràcter provisional. La diputació començà les sessions el 17 de maig de 1822 i foren interrompudes el 28 de febrer de 1823 com a resultat de la reacció absolutista que acabà amb el règim liberal; ADPV (Província de Xàtiva), Secció A.1.1. Vegeu J. SARRIÓ GUALDA, «Crónica de una Diputación efímera: Játiva (17-5-1822 / 2-10-1823)», *Anuario de Historia del Derecho Español* LXXI, 2001, 123-159; vegeu C. SARTHOU, *Capitalidad y catedralidad de Játiva*, [Fulletó de la «Unión Cultural Setabense»], Xàtiva, Impremta de Blas Bellver, 1922.

11. Citat per A. MARTÍN LLINARES, «La provincia de Xàtiva: el expediente de su formación (1821-1823)», *Temas d'Història Local* 2, 4, [*Diario Levante EMV*, 1996]. L'exposició de l'Ajuntament de Xàtiva a les Corts a *Diario de Sesiones de las Cortes (DSC)*, sessió de l'11 d'octubre de 1821, 187.

12. L'informe del diputat valencià Felipe Benicio Navarro sobre la conveniència de crear la província de Xàtiva no fa sevir cap mena d'argument històric. L'informe es pot consultar a

No sabem en quina mesura la nova institució va afavorir l'elaboració de la memòria històrica de la ciutat durant la seva curta existència. El que sí que sabem és que la corporació provincial es va mostrar força interessada per promoure l'esperit constitucional entre la població davant l'aparició de conats reialistes aïllats. Tot apunta, per tant, que va predominar una consciència de ruptura amb el passat i amb la tradició que no convidava precisament a la nostàlgia foralista.¹³ No en debades, la divisió provincial, entre altres objectius, tenia el de subsumir les denominacions tradicionals dels territoris en l'apel·lació única al nom de la capital de cada província; per això la Diputació Provincial de València es referia el 1822 a les províncies de «*la antigua Cataluña*» com si aquesta fos una denominació pretèrita i destinada a desaparèixer en el nou ordre liberal.¹⁴ Des de plantejaments d'aquesta mena es podia denunciar el despotisme dels reis, però això no duia aparellada necessàriament l'evocació dels furs històrics.

El sepulcre de la llibertat foral

Quan es tractava de pensar una alternativa a l'absolutisme res no feia necessària l'evocació dels regnes forals però, sens dubte, aquest era un referent al que es podia recórrer. En els debats constitucionals de Cadis, en efecte, no van faltar propostes doctrinals que aspiraven a retrobar una suposada tradició de les llibertats pàtries que apel·laven als codis forals de l'antiga Corona d'Aragó. Cal recordar la tasca de reconstrucció historiogràfica d'una tradició parlamentària històrica en la que es va comprometre Antoni de Capmany. Si ens limitem al País Valencià, aquest fou el cas de dos autors: el dominic Bartolomé Ribelles i el jurista, i diputat a Cadis, Francesc Xavier Borrull. Encara que els discursos d'aquests autors no són equivalents entre sí, tots dos coincideixen en presentar el Regne de València, per oposició al de Castella, com un exemple de «monarquia moderada» no despòtica. En el moment gadità aquestes propostes doctrinals van ser políticament secundàries, entre altres raons, perquè, especialment en el cas

J. BURGUEÑO, *De la vegueria a la província. La formació de la divisió territorial contemporània als Països Catalans (1790-1850)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1995, 128. L'associació entre la província de Xàtiva i la sots governació de l'època foral a BURGUEÑO, *De la vegueria a la província...*, 129; així com J. PIQUERAS i C. SANCHIS, *L'organització històrica del territori valencià*, València, Generalitat Valenciana, 1992, 50.

13. Vegeu SARRIÓ, «Crònica...». Hi ha notícia de la reivindicació de la capitalitat provincial per part dels liberals progressistes de Xàtiva el 1837 (*DSC*, 18 de febrer de 1837) i el 1841, vegeu *Historia de Xàtiva*, València, Universitat de València, 2006, 384; Jesús Millán ha posat en relleu la presència d'elements reialistes en un patriciat majoritàriament liberal a Xàtiva: J. MILLÁN, «Els militants carlins del País Valencià central. Una aproximació a la sociologia del carlisme durant la revolució burgesa», *Recerques* 21 (1988), 101-123. Sobre la dinàmica política i social del Trienni Liberal amb especial referència al País Valencià, vegeu M. C. ROMEO MATEO, *Entre el orden y la revolución*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1993.

14. ADPV, A.1.1, g 4, sessió del 29 d'octubre de 1822.

de Borrull, es tractava d'un plantejament ben poc liberal. L'apel·lació als Furs històrics era l'emblema d'un reformisme prudent preocupat per recuperar l'equilibri de drets i d'interessos que l'absolutisme hauria malmès i, per tant, era una postura força suspicax davant la idea de nació sobirana que finalment va triomfar. Ara bé, d'aquest reformisme conservador van emanar dues idees bàsiques que estaven prenyades de conseqüències per a la posterioritat: que l'abolició dels furs havia estat un acte de tirania d'inspiració francesa i que, per tant, la regeneració de la pàtria podia emparar-se en el model de les llibertats forals, perquè aquestes representaven la veritable tradició política espanyola posteriorment pervertida per l'absolutisme.¹⁵

Aquest constitucionalisme historicista no va gaudir d'un ressò important en l'espai públic valencià durant les primeres etapes de la revolució,¹⁶ com s'aprecia en el cas de Xàtiva. Jesús Millán ha posat en relleu com les línies mestres per les que va transcórrer el procés revolucionari al País Valencià no oferien un espai social, ni polític, susceptible de ser ocupat per la reivindicació dels «drets històrics» en el sentit que ho havia plantejat Borrull.¹⁷ La recuperació d'un llenguatge que apel·lava a les antigues llibertats en termes antidespòtics, quan es va donar, fou d'una naturalesa del tot diferent. En efecte, el recurs, no doctrinal sinó *retòric*, als furs va aparèixer en la publicística liberal valenciana durant la dècada de 1830, en moments de tensió entre els liberals locals i uns governs centrals temorosos de la dinàmica revolucionària perifèrica. A València i a altres ciutats, especialment Barcelona, l'apel·lació militant a la història particular es troba, per exemple, en el llenguatge de les juntes revolucionàries entre 1835 i 1843. Ara bé, el gir definitiu que va convertir aquesta retòrica més o menys ocasional en un discurs de més gruix intel·lectual es va produir més endavant, en el context postrevolucionari, quan estava construint-se l'Estat centralitzat.¹⁸

15. C. GARCÍA MONERRIS, «La diversidad de los proyectos políticos en el primer debate preconstitucional español. Canga Argüelles, Ribelles y Borrull en el contexto de la política valenciana», A. GIL NOVALES (ed.), *La revolución liberal*, Madrid, Del Orto, 2001, 111-134. Sobre els plantejaments doctrinals de Borrull, vegeu R. ALIENA MIRALLES, «La teoría política del absolutismo en las primeras Cortes de Cádiz: el lenguaje judicial». J. M. FRADERA, J. M. MILLÁN i R. GARRABOU (eds.), *Carlisme i moviments absolutistes a l'Europa de la primera meitat del segle XIX*, Vic, Eumo, 1990, 151-168.

16. Així es deriva dels materials sobre la guerra del Francès i el Trienni recollits per SIMBOR, *Els orígens...*

17. J. MILLÁN, «El País Valencià en l'inici de l'Estat centralista del vuit-cents. Una aproximació», *L'Estat-nació i el conflicte regional: Joan Mañé i Flaquer, un cas paradigmàtic, 1823-1901*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, 63-90, [Ponències de les jornades homònimes celebrades l'any 2001]. L'ascendent entre el primer liberalisme valencià d'una figura tan poc donada a la nostàlgia foralista com la de José Canga Argüelles em sembla significativa; vegeu C. GARCIA MONERRIS, *La Corona contra la historia. José Canga Argüelles y la reforma del Real Patrimonio valenciano*, València, PUV, 2004.

18. M'he ocupat d'aquest fenomen a J. R. SEGARRA, «El 'provincialisme' involuntari. Els territoris en el projecte liberal de nació espanyola (1808-1868)», *Afers* 48, 2004, 327-345. Sobre aquest procés a Catalunya cal consultar J. M. FRADERA, «La política liberal y el descubrimiento

Al País Valencià l'obra clau que marca un punt d'inflexió en aquest discurs és, sens dubte, la de Vicent Boix i Ricarte. Aquest autor va néixer el 1813, precisament a Xàtiva, encara que va viure a la València de la revolució. El jove Boix va iniciar la trajectòria ideològica i cultural en el magma romàntic del liberalisme avançat dels anys trenta. Allistat en la Milícia Nacional del final de 1838, Boix va començar a guanyar celebritat com a «poeta popular» alhora que col·laborava en la premsa progressista. La seua orientació política es va desplaçar cap a postures obertament democràtiques durant el Trienni Esparterista (1840-1843). Això no obstant, tanta exaltació liberal trobà aleshores el punt d'inflexió. Vicent Boix va participar molt activament en l'heterogènia coalició opositora que protagonitzà l'aixecament contra el govern progressista d'Espartero pel juny de 1843. Amb el triomf dels moderats, però, les seues passades vel·leïtats radicals el van condemnar a l'ostracisme polític. A pesar de la profunda frustració que per a ell va significar l'ordre polític postrevolucionari, la seua instrucció li va permetre ocupar una posició destacada en el món cultural valencià a partir de la dècada de 1840 i fins a la seua mort el 1880.¹⁹

La figura de l'historiador i literat de Xàtiva és important perquè fou el primer, després dels cronistes d'època moderna, que va fer una interpretació global del passat valencià i ho féu a partir d'una relectura liberal de Borruell. El conjunt de l'obra de Vicent Boix va posar en circulació una sèrie de referents que estarien en la base de la Renaixença valenciana i que, en avant, no han pogut ser passats per alt en la cultura regionalista. La imaginació de la identitat valenciana que resulta de l'obra de Boix es fonamenta en un repertori de caràcter històric compost, entre altres, per tres elements bàsics. En primer lloc, la figura èpica del rei Jaume I, en la doble vessant d'heroi conqueridor i de pare fundador del poble valencià; en segon lloc, la revolta de les Germanies com a aixecament popular contra l'absolutisme estrangeritzant de Carles I; i, finalment, els furs, interpretats en clau liberal com a sàvia constitució, garant de les llibertats i de les institucions del Regne, l'abolició dels quals el 1707 marcaria la decadència dels valencians. A partir d'aquests principis, en l'obra de Vicent Boix es configura una narrativa de la identitat valenciana que s'ha mostrat extraordinàriament duradora i que es caracteritza per posar l'accent, sobretot, en l'especificitat juridicopolítica que va significar el reialme valencià.²⁰

de una identidad distintiva de Cataluña (1835-1865)», *Hispania* LX/2, 205, 2000, 673-702; i G. BARNOSELL, «Consens i revolució. Poble i nació a la Barcelona de la Revolució Liberal, 1835-1843», *Barcelona Quaderns d'Història* 10, 2004, 137-170.

19. J. R. SEGARRA, «Vicent Boix i el discurs provincialista valencià durant el segle XIX», *Plecs d'Història Local* 107, 1682-1685, [L'Avenç 284, 2003]. Des d'una altra perspectiva, E. ORTEGA, *Vicent Boix. Aproximació biogràfica al romanticisme valencià*, València, IVEI, 1987.

20. Entre les obres de Vicent Boix destaquen: *Historia de la Ciudad y Reino de Valencia*, III volums, 1845-1847; *Apuntes históricos sobre los Fueros del antiguo Reino de Valencia*, 1855; *Valencia histórica y topográfica*, 1862; o la seva novel·la històrica més coneguda, *El Encubier-to de Valencia*, 1852, amb una segona part de 1859.

La trajectòria de Vicent Boix és representativa d'una tradició anticentralista, mig soterrada per la posterioritat, que té paral·lels en altres territoris de l'Estat. És el cas dels autors aragonesos Gerónimo Borao o Manuel Lasala, o a Catalunya, de Lluís Cutchet i Víctor Balaguer.²¹ Es tracta d'una sèrie d'autors procedents del liberalisme avançat que, durant la dècada de 1840, coincidien a reflexionar sobre les condicions polítiques i culturals per a un nou liberalisme patrici capaç d'integrar sectors socials mesocràtics a través dels municipis, entesos com a cèl·lules bàsiques de la vida nacional regenerada. L'anhel comú a Boix, Balaguer i altres autors era la possibilitat de reconstruir, a partir de la història, un patriotisme que donés un sentit ordenat a la participació política en els espais locals i provincials com a alternativa a l'autoritarisme estatalista dels moderats en el poder. Una preocupació que els va dur, en graus diferents d'implicació, a les files del liberalisme progressista alhora que es reclamaven hereus de la lectura antidespòtica dels furs històrics que van fer Capmany o Borrull.²²

A partir d'un plantejament d'aquesta mena no és difícil endevinar el protagonisme que Boix estava disposat a atorgar-li a Xàtiva. En el llibre que el 1857 dedicà a la seua ciutat natal, tota l'argumentació gira al voltant dels fets traumàtics de 1707. Per a Vicent Boix no podia haver-hi dubte: «[c]ualquiera creería ver todavía impreso en el aspecto moral del pueblo el recuerdo del horrible incendio que la devoró en el siglo XVIII.» Aquest tipus de perspectiva romàntica que percebia el pes fenomenal del passat en cada detall del present trobava en Xàtiva un laboratori ideal. La tan llargament elaborada «antiguitat» de la ciutat oferia materials idonis per a la reflexió de Boix sobre el destí del poble valencià. Per a ell, l'associació d'idees era clara:

*«El incendio de Xàtiva devoró entre sus llamas la última libertad de la corona de Aragón: estas fueron las antorchas con que la primera idea de la centralización, importada de Francia, alumbró los funerales de la pasada libertad de Valencia. [...] Xàtiva fué el sepulcro de todas las grandezas de Aragón: al sentarse sobre ellas Felipe de Anjou, sus pueblos dejaron de ser los hijos de sus monarcas, y pasaron de ciudadanos á vasallos.»*²³

21. C. FORCADELL ÁLVAREZ, «Ciudadanía y liberalismo en Aragón. El justicia: de mito a monumento», Á. GARCÍA-SANZ MARCOTEGUI (ed.), *Memoria histórica e identidad. En torno a Cataluña, Aragón y Navarra*, Pamplona, Universidad Pública de Navarra, 2004, 47-63; J. PALOMAS, *Víctor Balaguer. Renaixença, Revolució i Progrés*, Vilanova i la Geltrú, El cep i la nansa, 2004; S'hi poden afegir autors gallecs com Antonio Neira de Mosqueda i Antolín Faraldo, vegeu J. G. BERAMENDI i X. M. NÚÑEZ SEIXAS, *O nacionalismo galego*, Vigo, Edicions A Nosa Terra, 1996, 17-26.

22. M'he ocupat d'aquest aspecte en J. R. SEGARRA, «Liberales y fueristas. El discurso "neofuerista" y el proyecto liberal de Nación española», C. FORCADELL i M. C. ROMEO (eds.), *Provincia y nación. Los territorios del liberalismo*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 2006, 73-99.

23. BOIX, *Xàtiva...*, IX-X.

En aquesta idealització dels furs hi ha els ecos de la tradició foralista iniciada per Ribelles i Borrull. Però, alhora, l'obra de Boix recull l'elaboració d'aquest discurs que es va fer en el llenguatge de les juntes revolucionàries i del municipalisme demorepúblicà. L'apropiació postrevolucionària d'aquest llenguatge, en el cas de Boix, formava part d'una crítica a l'Estat centralista i autoritari dels moderats que llavors es construïa. Per a Boix, el centralisme d'encuny castellà remetia al despotisme borbònic del segle XVIII, sobre la base del qual no es podia alçar la *veritable* Espanya liberal. Per això, la crema de Xàtiva tenia un significat nacional espanyol:

*«Con la desaparición de Xátiva cayó la libertad foral: la Corona de Aragón se confundió con la de Castilla; España perdió su primitivo carácter nacional, y desde entonces, casi siempre satélite de la Francia, ha visto perder sus costumbres y sus tradiciones.»*²⁴

L'exaltació del Regne de València i l'anticentralisme de Boix no poden interpretar-se com un indicatiu de dèbil espanyolisme, sinó ben bé al contrari: allò que és valencià es representa com la quinta essència de l'espanyolitat. Per a Boix, els furs i, amb aquests, la història valenciana eren l'espai de llibertat idoni des del qual concebre l'emancipació de la nació espanyola.²⁵

A la València de l'època moderada, a diferència d'altres contextos més conflictius, l'alta capacitat del liberalisme oligàrquic per integrar els sectors burgesos en ascens va contribuir a reforçar el centralisme i va privar de repercussió política un discurs com el de Boix.²⁶ És ben significatiu que, durant el Bienni Progressista, un Boix compromès amb el progressisme no trobés un espai polític adient a València i, en canvi, l'alarmés l'efervescència de sectors «no respectables»; una percepció en què, a ben segur, van col·laborar les seves prevencions personals davant el perill de la política tumultuària.²⁷ En aquest sentit, si la trajectòria cultural de Vicent Boix i la de Víctor Balaguer discorrien paral·lelament,

24. BOIX, *Xàtiva...*, 244.

25. L'associació entre mite local/regional i nació no és cap especificitat valenciana ni espanyola; la historiografia escocesa ha analitzat, per exemple, la construcció durant el segle XIX del significat, alhora britànic i escocès, de la figura de William Wallace i, fins i tot, de les «Guerres d'Independència» medievals entre Escòcia i Anglaterra, vegeu C. KIDD, «Sentiment, Race and Revival: Scottish Identities in the Aftermath of Enlightenment», L. BROCKLISS i D. EASTWOOD (eds.), *A Union of Multiple Identities. The British Isles, c. 1750-1850*, Manchester, Manchester University Press, 1997, 110-126, en especial, 118-121; també, l'estudi de G. MORTON, *Unionist-nationalism. Governing Urban Scotland, 1830-1860*, East Linton, Tuckwell, 1999.

26. Sobre la conjuntura posterior al Bienni, vegeu F. A. MARTÍNEZ FERRANDO, *Conservar progresando: la Unión Liberal (1856-1858)*, València, Fundación Instituto de Historia Social, 2001; encara que no compartim la interpretació general que fa aquest autor.

27. Les vel·leïtats polítiques de Boix durant el Bienni són referides per F. DECHENT, «Vida de Don Vicente Boix», *Obras literarias selectas de Don Vicente Boix*, València, T. Llorente, 1888, 41.

l'evolució política del primer va ser la inversa a la que seguia l'autor català en la conflictiva Barcelona dels anys cinquanta. Tot i això, cal destacar que el fet que el 1854 Boix diposités les seves esperances polítiques en el progressisme i que col·laborés en empreses periodístiques d'aquesta tendència, com el periòdic barceloní de Víctor Balaguer *La Corona de Aragón*, evidencien que Boix no havia renunciat a la transcendència política del seu patriotisme anticentralista.²⁸ Per això, el fracàs del progressisme el 1856 va suposar per a Boix la renúncia definitiva a un dels principis definitoris del primer liberalisme: la confiança en la política com a instància capaç d'engendrar un nou ordre social.²⁹ Les successives frustracions polítiques no l'havien dissuadit de la seva convicció que existia una *«marcha progresiva de todos los pueblos que [...] han concurrido y concurren al término señalado á la humanidad»*, però sí que l'havien convençut que les persones no poden modificar aquest curs progressiu de la història. Així presenta l'obra sobre Xàtiva, en part, com el resultat de la seva renúncia a la mobilització política:

*«Vuelvo á mi soledad, perseguido por nuevos desengaños: vuelvo á mi pobre tugurio, buscando la paz del corazón, y atravesando, para llegar á él, la espantosa behe-tría que producen los gritos de las pasiones políticas. Nada nuevo he dejado todavía en ese campo de ardiente lava: la humanidad que camina á su progreso y á su perfección se ve aun condenada á agitarse en estrechos círculos de hierro, donde la sujetan los más encontrados intereses.»*³⁰

Per a Boix, les lluites polítiques havien suposat un aprenentatge del desencant, per usar l'expressió de Balzac.³¹ Tanmateix, segons el seu plantejament, no dimitia de l'agitació política perquè pensés que els ideals de la cultura liberal, com el progrés i la civilització, foren indesitjables o impossibles sinó, precisament, perquè els considerava inevitables. És a dir, la perspectiva de Boix era fruit d'una renúncia a intervenir políticament en la marxa «providencial» del progrés. Però, alhora, la seva tasca cultural i la seva reflexió tenien sentit perquè existiria un suposat pla ocult que conspirava pel progrés. Un pla que, segons Boix, determinava que, en els temps moderns que a ell li havia tocat viure, *«la fuerza de atracción hacia lo mejor»* no s'encarnava ni en *«la fuerza material»*, ni en *«la creencia ciega y fanática»*, ni en *«las revoluciones»* sinó que *«la salvación*

28. SEGARRA, «Liberales y fueristas...», 87-92. Sobre l'activisme polític de Balaguer en aquesta conjuntura, vegeu A. GARCIA BALAÑÀ, «El primer Balaguer o la temptativa populista a la Catalunya liberal (1859-1869)», *L'Avenç* 262, 2001, 36-41.

29. M. C. ROMEO, «La cultura política del progresismo: las utopías liberales, una herencia en discusión», *Berceo* 139, 2000, 9-30.

30. BOIX, *Xàtiva...*, VII.

31. A propòsit d'aquesta mena de trajectòries intel·lectuals postrevolucionàries continua essent il·luminadora la consulta de les obres de Paul Bénichou, en concret, P. BÉNICHOU, *L'écologie du désenchantement: Sainte-Beuve, Nodier, Musset, Nerval, Gautier*, París, Gallimard, 1992.

de la sociedad actual se cifra en la instrucción de las masas.³² És a dir, Vicent Boix arribà a la conclusió que l'única reforma política possible consistia en una pedagogia pacient i allunyada de fatals il·lusions revolucionàries. Així, el Regne històric podia ser presentat com el model polític de perfecció i patriotisme autèntic que calia recuperar.³³

Per a Vicent Boix, per tant, la destrucció de Xàtiva era, d'una banda, un exemple de valor universal digne d'interès «filosòfic» perquè representava un capítol més en la llarga lluita entre la llibertat i el despotisme i, de l'altra, significava la fi d'un ordre harmònic, el de les «llibertats» dels regnes de la Corona d'Aragó. D'un costat, continuava presoner d'un perspectiva presentista: buscava en el passat les manifestacions d'una llibertat ahistòrica que el duia a considerar els furs una constitució liberal *avant la lettre* i, al mateix temps, volia desprendre's d'un present frustrant per submergir-se espiritualment en el Regne del passat. Així doncs, en aquest discurs hi havia una tensió no resolta entre l'universalisme abstracte, característic del primer liberalisme, i l'ansia de tradició tendent al particularisme.

Vicent Boix podia arribar a creure que en la història valenciana hi havia, realment, un estoc de «tradició» que estava sent ignorat en la «regeneració» d'una Espanya immemorial. El problema és que, tal i com l'havia construït Boix, aquesta imatge del passat valencià anava íntimament unida al projecte polític del liberalisme i, fora d'aquest, no tenia existència «real». I és difícil que pogués ser d'una altra manera, ja que aquesta tradició valenciana fou efectivament interrompuda per la consolidació de la monarquia absoluta, que tingué un moment decisiu en els decrets de Nova Planta. En conseqüència, la tasca dels neoforalistes del vuit-cents, com V. Boix, no podia consistir en una efectiva recuperació de la tradició del Regne de València, sinó en la *imaginació* d'una identitat regional valenciana en uns termes molt diferents del que havia estat l'antic Regne foral; dit d'una altra manera, el que Boix feia era *traduir* en termes regionals el projecte liberal de nació espanyola.³⁴

En aquest sentit, el mite romàntic que associa la destrucció de Xàtiva amb la pèrdua dels Furs no és el reflex especular dels successos de 1707, que, de segur, van ser molt més complexos del que insinua la imatge èpica dels defensors de les «llibertats valencianes».³⁵ Una imatge que, a més, encaixa molt bé en

32. BOIX, *Xàtiva...*, XI.

33. Aquesta trajectòria seria també recorreguda per un altre republicà i patrici local d'Elx d'una generació més jove i que havia ignorat Boix: l'Aurelià Ibarra, estudiat per J. CASTAÑO, *Els germans Aurelià i Pere Ibarra. Cent anys en la vida cultural d'Elx (1834-1934)*, Elx, Ajuntament d'Elx, 2001.

34. M. MARTÍ i F. ARCHILÉS, «Ethnicity, Region and Nation: Valencian Identity and the Spanish Nation-State», *Ethnic and Racial Studies* 24-5, 2001, 779-797. M'he ocupat d'aquest aspecte en l'obra de Boix a J. R. SEGARRA, «Imaginar la región y naturalizar la nación: la obra del historiador valenciano Vicente Boix», *Comunicaciones del Simposio Ciudadanía y Nación en el mundo hispano contemporáneo*, Bilbao, UPB 2001, 139-162.

35. Per a una aproximació a les interpretacions més recents de la guerra de Successió, vegeu J. E. LÓPEZ CAMPS, «Maulets amb nom i cognoms. Els exiliats valencians a Barcelona

la narrativa del primer liberalisme, que valorava els regnes forals i les revoltes contra l'absolutisme com els principals actius d'una nació espanyola que calia definir, precisament, contra la monarquia absoluta. La imatge de la Xàtiva resistent pren sentit al si d'aquest neoforalisme vuitcentista de matriu liberal i romàntica, en què l'obra de V. Boix va ser decisivament definitòria. No debades, durant el segle que ha seguit l'obra de Boix el mite liberal de Xàtiva s'ha convertit en el principal referent de l'imaginari local i ha esdevingut —per dir-ho amb Raymond Williams— una «estructura de sentiment» de llarga durada en la identitat valenciana contemporània.³⁶

La consolidació del mite de Xàtiva en l'imaginari regional

L'autor del poema «Játiva», presentat als Jocs Florals celebrats en aquesta ciutat el 1888, evocava la rebel·lia heroica de la ciutat que «defendió los fueros» i, per això, «cruel, Felipe Quinto / Por leal la castigó». Però, al capdavall, la brutalitat del monarca «No consiguió hacerla trizas / Pues de sus propias cenizas / Nuevo fénix renació».³⁷ Amb aquesta representació de la destrucció de Xàtiva i el seu «renaixement» el poeta usava un repertori d'imatges que, com hem vist, era relativament recent. Mig segle més tard, el 1927, el poeta local Antonio Chocomeli, en una composició del mateix títol que l'anterior, reproduïa tot el conjunt d'imatges associades a Xàtiva per la cultura del vuitcents a partir de Boix. Entre d'altres, inevitablement, s'evocava l'estereotip de la ciutat destruïda per ordre d'un «decreto vandálico» que, deia el poeta, «te hace mártir sublime». El poema reiterava la imatge de «la tremenda hoguera» en què «la libertad y los fueros se abrazaron» mentre «las hordas francesas destruían lo que el robo y el fuego respetaron». El poeta insisteix en referents molt significatius de la catàstrofe, «[v]encida, moribunda, desangrada, / cual Numancia y Sagunto», quan les flames destructores «antorchas se tornaron de tu gloria».³⁸

La distància temporal que hi ha entre la composició d'aquests dos poemes abraça el període de consolidació de l'imaginari regional valencià que, com hem analitzat en l'obra de Boix, es va construir des de dins del projecte nacio-

(1707-1714)», *II Congrés Recerques. Enfrontaments civils: postguerres i reconstruccions*, Lleida, Pagès Edicions, 2002, volum I, 176-192.

36. Raymond Williams usa la noció «estructura de sentiment» per conceptualitzar el procés pel qual el mite de Xàtiva s'ha convertit en un referent consolidat dins d'una determinada comprensió cultural de la identitat col·lectiva valenciana, no reduïble a una posició ideològica concreta. Vegeu R. WILLIAMS, *Marxismo y literatura*, Barcelona, Península, 1997, 150-158; vegeu, en un sentit encara més ample, la suggeridora crítica d'aquest concepte d'E. W. SAID, *Cultura e imperialismo*, Barcelona, Anagrama, 1996, 102.

37. Reproduït a *Játiva Turista* 3, març de 1927.

38. *Játiva Turista* 1, 1 de gener de 1927, 24-28.

nal espanyol del segle XIX.³⁹ Com Numància i Sagunt, el mite de Xàtiva també invocava la «resistència» front a l'invasor i la defensa de les «llibertats» pàtries davant el dèspota estranger. La genealogia de l'«heroica» Xàtiva té bastant en comú amb els altres mites que els liberals vuitcentistes s'havien construït al caliu de la doble lluita contra la monarquia absoluta i contra els exèrcits de Napoleó.⁴⁰ Recapitulant, el mite de Xàtiva es va construir a partir de la seva associació amb el relat històric centrat en el Regne foral de València i la sedimentació cultural de tot això correspon per dret propi als historiadors i literats de la Renaixença valenciana.

En efecte, quan el conservador Teodor Llorente usava la imatge de «[l]as llamaradas que en la sombra de la noche se elevaban» sobre el cel de Xàtiva, les quals «anunciaban con sus lenguas de fuego los funerales del Reino de Valencia» estava fent una associació d'idees que procedia directament de l'obra de Boix. De fet, el principal impulsor de la Renaixença valenciana considerava que fou Vicent Boix qui «*inició este movimiento en los tiempos azarosos en que la revolución menospreciaba y destruía todo lo tradicional*».⁴¹ Amb aquestes paraules, Llorente manifestava fins a quin punt l'ideari renaixentista havia fet seu el plantejament de Boix, alhora que feia palès el caràcter conservador de la lectura que els prohoms de la Renaixença estaven disposats a fer de l'herència del romanticisme liberal.

El llegat que representava aquesta narració històrica era alguna cosa més que el vessant erudit de la Renaixença. Cal recordar que al llarg del segle XIX, arreu d'Europa, la història és l'element clau a l'hora de concebre les identitats col·lectives i, en especial, les nacionals.⁴² Per exemple, en publicacions tant característiques de la Renaixença valenciana com la *Revista de Valencia* (1880-1883) i *Lo Rat Penat* (1875-1885), el període «històric» per antonomàsia era el que corresponia a l'antic Regne de València, entre els segles XIII i XVIII.⁴³ Així mateix, el patriotisme literari característic d'una obra tan representativa de la

39. MARTÍ i ARCHILÉS, «Ethnicity...»; i, dels mateixos autors, «La construcció de la regió com a mecanisme nacionalitzador i la tesi de la dèbil nacionalització espanyola», *Afers* 48, 2004, 265-308.

40. Sobre els mites del nacionalisme espanyol, vegeu P. CIRUJANO, T. ELORRIAGA i J. S. PÉREZ, *Historiografía y nacionalismo español, 1834-1868*, Madrid, CSIC, 1985; i J. ÁLVAREZ JUNCO, *Mater Dolorosa. La idea de España en el siglo XIX*, Madrid, Taurus, 2001. Hem analitzat la construcció del mite liberal de les Germanies a X. ANDREU i J. R. SEGARRA, «Representacions de l'Encobert. La Germania valenciana i la nació liberal en el segle XIX», text de pròxima aparició en la revista *Saitabi*. Un estudi força suggeridor de la construcció d'un discurs cultural sobre la nació al segle XIX, A. M. BANTI, *La nazione del Risorgimento. Parentela, santità e onore alle origini dell'Italia unita*, Torí, Einaudi, 2000.

41. T. LLORENTE, *Valencia*, [volum I de *España. Sus monumentos y artes-Su naturaleza e historia*], Barcelona, Ed. Daniel Cortezo y cía., 1887, 169 i 192 respectivament.

42. S. BERGER, M. DONOVAN i K. PASSMORE (eds.), *Writing National Histories. Western Europe Since 1800*, Londres-Nova York, Routledge, 1999.

43. J. E. ESTRELA, «L'interès pel passat històric a *Lo Rat Penat*. Calendari Llemosí», V. J. ESCARTÍ i R. ROCA (eds.), *Constantí Llombart i el seu temps*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2005, 167-183.

Renaixença valenciana com *Los Fills de la Morta-Viva* de Constantí Llobart es troba estretament associat al relat històric sobre el Regne foral. El «renaixement» de la llengua, per a Llobart, només té sentit després que fou «tan llastimosa y tirànicament de mort ferida pel rey En Felip V, al decretar en 29 de Juny de 1707, la despòtica abolició de nostres venerables furs y privilegis». ⁴⁴ Per això no és estrany que el repertori d'autors que forma *Los Fills de la Morta-Viva* comenci en el segle XVIII i no abans. És a dir, la valoració de la llengua i de tot el repertori simbòlic jocfloralesc se superposava a una història tramada com un relat de decadència culminat amb la pèrdua dels furs. De fet, el mateix concepte de «renaixement» depèn d'aquest relat històric. ⁴⁵ Un relat, per cert, que durant el vuit-cents era compartit al País Valencià i a Catalunya amb molt poques variacions. ⁴⁶

Aquell discurs sobre la identitat valenciana, però, no era patrimoni exclusiu dels renaixentistes conservadors. El mite foralista de Xàtiva i, en general, les obres de Boix també admetien una lectura molt diferent de la que feia Llorente. De la mateixa manera que el Boix madur mai va poder llevar-se de damunt l'aura de vell revolucionari, els seus textos podien ser apropiats per sectors del republicanisme federal. Ja he assenyalat la importància d'aquests referents en l'obra de Constantí Llobart, un autor que va fer de pont entre el federalisme valencià i el món cultural de la Renaixença, però, fins i tot, un inesperat Blasco Ibáñez —si es té en compte la seva trajectòria posterior— no es resistia el 1892 a blasmar «el odioso primer Borbón» que «incendia Játiva, quema por mano del verdugo las libertades del reino valenciano» per imposar «una centralización tiránica y absurda, que acabaría por arruinar a las provincias españolas». ⁴⁷

A mesura que avançava el segle XIX, la vella narració liberal de la història d'Espanya, en la qual tota l'explicació descansava en el supòsit d'una eterna dialèctica entre la llibertat i el despotisme, es convertí progressivament en patrimoni del discurs republicà. ⁴⁸ En aquest sentit, no calia forçar gens ni mica el

44. C. LLOBART, *Los Fills de la Morta-Viva. Apunts bio-bibliogràfics pera la historia del Renaixement lliterari llemosí en Valencia*, València, Emili Pascual Editor, 1883, XXIV-XXV.

45. F. ARCHILÉS i J. R. SEGARRA, «Renaixença i identitat regional: Constantí Llobart i la construcció de l'imaginari regional valencià», ESCARTÍ i ROCA (eds.), *Constantí Llobart...*, 55-77.

46. Vegeu el documentat treball de M. SUNYER, *Els mites nacionals catalans*, Vic, Eumo, 2006.

47. V. BLASCO IBÁÑEZ, *Historia de la revolución española (desde la guerra de la Independencia a la Restauración de Sagunto): 1808-1874*, Barcelona, La Enciclopedia Democrática, 1890-1892; prenc la citació de J. ANDRÉS PÉREZ, «El federalisme de Vicent Blasco Ibáñez i la qüestió valenciana», *Afers* 44, 2003, 175-204. La citació de Blasco Ibáñez, a la pàgina 202.

48. Vegeu A. DUARTE, «Historias federales, historia republicana», *Historia y Política* 6, 2002; i F. PEYROU, «La historia al servicio de la libertad. La *Historia del partido republicano español* de Enrique Rodríguez Solís», *Usos públicos de la Historia. Actas del VI Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*, Saragossa, Asociación de Historia Contemporánea, 2002, volum 2, 519-543.

plantejament anticentralista de Boix i el mite de Xàtiva per transformar-los en instruments al servei del federalisme valencià. Per això, fins ben entrat el segle XX, el republicanisme fou plataforma eventual des de la qual desenterrar el substrat liberal revolucionari que havia estat poc a poc marginat en el discurs de Vicent Boix i que els autors regionalistes del tombant de segle ocultarien encara més. S'ha parlat molt del caràcter agressivament antivalencianista del republicanisme de Blasco Ibáñez però, com ha assenyalat Manuel Martí, ni tot el republicanisme valencià es redueix al blasquisme, ni els aspectes més cridaders de la retòrica espanyolista republicana han d'impedir analitzar la seva vessant regional i, fins i tot, els vincles entre republicanisme i valencianisme durant el primer terç del segle XX.⁴⁹

Les despulles de la llibertat

A mesura que avançava el segle, la matriu liberal d'aquell regionalisme cultural el va convertir en un discurs susceptible de ser compartit, des d'elements republicans federals fins a liberals conservadors temptats pel tradicionalisme. Va ser precisament aleshores, en el context de crisi del liberalisme i de la identitat nacional espanyola que li era associada, en la primera dècada del segle XX, quan es va definir un incipient valencianisme, de signe majoritàriament conservador, que optà per polititzar el discurs regionalista subratllant-hi, però, la llengua com a tret identitari bàsic. Pel que fa al tema que aquí ens ocupa, la narrativa històrica regional, el valencianisme del principi del segle XX no la va posar en qüestió; si de cas, va contribuir a reforçar-la.⁵⁰ Per posar un exemple, l'Assemblea Regionalista que tractava de posar en marxa el moviment de la Solidaritat al País Valencià es va celebrar el 29 de juny de 1907 per commemorar la funesta data en què es van abolir els furs dos-cents anys abans.⁵¹

49. Vegeu M. MARTÍ, «Apunts per a una reconsideració històrica (i, potser, cívica) del republicanisme valencià», epíleg al llibre de L. HERRAINZ i P. REDÓ, *Republicanisme i valencianisme (1868-1938)*. *La família Huguet*, Castelló, Universitat Jaume I, 1995, 217-273; J. ANDRÉS PÉREZ, «El federalisme...»; i F. ARCHILÉS, «Contra 'el femaler verí centralista'. Gaetà Huguet i les possibilitats i límits del federalisme al País Valencià», *Afers* 44, 2003, 107-140.

50. En les versions més etnicistes del valencianisme polític i en l'obra d'historiadors com Josep Sanchis Sivera s'hi pot trobar un relat històric que tractava de fonamentar un «autoctonisme» valencià modelat a partir d'un suposat substrat ibèric. Aquesta interpretació de la història valenciana podia relativitzar la centralitat del regne foral però no negava la seva importància. Vegeu P. VICIANO, «Erudició i autoctonisme al País Valencià. La història eclesiàstica de Josep Sanchis Sivera (1920-1921)», *Afers* 36, 2000, 399-420; i, del mateix autor, *El Regne perdut. Quatre historiadors a la recerca de la identitat valenciana*, Catarroja-Barcelona-Palma, Afers, 2005, 81-110.

51. A. CUCÓ, *El valencianisme polític 1874-1939*, Catarroja-Barcelona, Afers, 1999; J. ANDRÉS PÉREZ, «Una identitat en formació. El valencianisme polític, 1902-1923», *Afers* 55, 2006, S11-S28.

El discurs històric regional era utilitzable des de postures polítiques diverses, però, en canvi, en el seu vessant historiogràfic el relat sobre el passat valencià seria monopolitzat per sectors dretans. Fonamentalment perquè, a diferència dels republicans, per als conservadors la història no era un mer instrument sinó el nucli de la seva reflexió. No debades ens referim a l'entorn cultural d'un liberalisme típic del final de segle, és a dir, conservador, defensiu davant la força del republicanisme i immers en una revisió dels seus orígens iusracionalistes amb l'ànim de retrobar les virtuts de la tradició. L'evocació dels orígens del Regne, a més, oferia modulacions tan atractives per a un punt de vista conservador com la relectura en clau catòlica de la «Reconquesta». El que interessa copsar ací és com, en aquest context intel·lectual, el mite de Xàtiva i, en general, el discurs sobre la identitat regional valenciana, acabaren sent pensats en un sentit «tradicional».

Aquesta seria la comesa, en efecte, de tota una generació d'historiadors del final del segle XIX i principis del XX, vinculats a la societat Lo Rat Penat i al flamant Centre de Cultura Valenciana, els artífexs de l'anomenada «escola històrica valenciana». A partir del mestratge cultural de Teodor Llorente i de l'impuls de la història jurídica de Roc Chabàs,⁵² autors com Josep Martínez Aloy, Francesc Almarche Vázquez, Josep Sanchis Sivera, Joan Beneyto i, pel que fa al nostre tema, el mateix cronista de Xàtiva Carles Sarthou Carreres consolidaran professionalment el discurs sobre el passat valencià. Aquest grup d'historiadors va aplicar una perspectiva metodològica renovada —a partir dels corrents positivistes del final del vuit-cents— a la investigació del passat valencià i a l'estudi del dret foral. A diferència de la història tal i com la practicava Boix, la nova historiografia era més professional, més rigorosa i, també, més conservadora.⁵³

Com a grup intel·lectual i professional, els historiadors positivistes de la Restauració es van definir contra la historiografia romàntica anterior. El 1919, en un text gairebé programàtic de la nova escola, F. Almarche proposava enllaçar amb una «*no interrumpida cadena de investigadores y tratadistas*» que partia dels antics cronistes del Regne i arribava fins al final del segle XVIII, la qual, segons aquest autor, constituïa la «*escuela histórica valenciana*». Una tradició erudita que, «*sin pretensiones de estilo, sin efectos literarios, sin amaños retóricos*», partia d'un compromís amb el passat en raó del qual havia de començar, metòdica-

52. L'obra del canonge R. Chabàs, duta a terme a partir de la dècada de 1880, representa, per la seva tenacitat erudita, un punt i a part en els estudis sobre el dret foral i, en general, sobre la història medieval valenciana. Vegeu M. RODRIGO LIZONDO, «Roc Chabàs, medievalista», *Saitabi* 46, 1996, 47-66.

53. I. PEIRÓ, *Los guardianes de la historia*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1995. Sobre la historiografia valenciana del canvi de segle vegeu P. RUIZ, «Nacionalismo y ciencia histórica en la representación del pasado valenciano», PRESTON i SAZ (eds.), *De la Revolución Liberal...*, 19-48; VICIANO, *El regne perdut...*; i I. BELLIDO SUAY, *Una aproximació al Centre de Cultura Valenciana (1915-1924). La construcció de la identitat nacional espanyola des de la valencianitat regional*, treball de tercer cicle inèdit, València, Universitat de València (Departament d'Història Contemporània), 2002.

ment, per reunir «*bien provistos almacenes de refinados materiales*» per, després, elaborar una història «*de la ciudad y reino de Valencia*» que restablís els vincles amb una tradició autòctona preexistent que, en si mateixa, repel·lia el «*prisma divisional en provincias artificiales*». ⁵⁴

En aquesta escola no hi havia espai per al romàntic Boix, l'obra del qual és gairebé ignorada en el llibre d'Almarche. Sense anar més lluny, Roc Chabàs considerava que «*lo de D. Vicente Boix, no fue estudio ni cosa que se le pareciera; de ahí que nadie lo consulte ni lo cite*». ⁵⁵ Evidentment, la trajectòria de Vicent Boix no responia a l'ideal de l'erudit compromès *exclusivament* amb el passat. En efecte, l'escassa base documental dels seus treballs historiogràfics, la lleugeresa literària en l'exposició, la debilitat per les generalitzacions massa agosarades o per les reflexions sobre el progrés inevitable dels pobles delataven que, intel·lectualment, Boix mai no va poder desprendre's de la matriu universalista del liberalisme revolucionari, aquell que s'havia atrevit a trencar amb el passat. L'exemple polític i intel·lectual dels nous conservadors del principi del segle XX no era Boix, sinó Borrull, el vell diputat realista en les Corts de Cadis, que era vist per Almarche com un supervivent genuí «*de aquellas generaciones que habían vivido los fueros y cuyas tradiciones conservaban*». ⁵⁶

Ara bé, el drama d'aquests nostàlgics del regne foral era el mateix amb el qual —probablement sense saber-ho— ja s'havia enfrontat Boix mateix: que la tradició que aspiraven a restaurar havia estat suplantada per la monarquia absoluta, primer, i per la nació liberal, després. L'única tradició «realment existent», per tant, era la que havia nascut del liberalisme vuitcentista. Per això, a pesar de la condescendència amb que jutjaven l'obra de Boix, allò que els historiadors conservadors projectaven en la seva visió del passat era el patró narratiu sobre la identitat valenciana elaborat pel romanticisme liberal i que Teodor Llorente havia transmès amb tanta eficàcia, començant per la nació espanyola com a marc natural de la «regió» valenciana i seguint pel mite del poble valencià del passat «*educado por sus leyes para gobernarse a si mismo*», sempre disposat a defensar les llibertats vernacles contra el «*exótico despotismo*». ⁵⁷ A partir d'aquest marc interpretatiu, el mite de Xàtiva va continuar complint la mateixa funció legitimadora del regionalisme valencià nacionalment espanyol, i el cronista de Xàtiva Carles Sarthou Carreres, amb tota la seva erudició, n'exercí de guardià.

La part més important del projecte historiogràfic de Sarthou sobre Xàtiva consistia en una tasca de recopilació documental segons «*las exigencias de la crítica histórica*» per a una hipotètica història de la ciutat; això requeria una feina d'arxiu meticulosa, una «*pacientísima labor*» que pressuposava «*vocación, desinterés, constancia*». Segons l'arxiver de Xàtiva, aquesta funció no la complia

54. F. ALMARCHE VÁZQUEZ, *Historiografía Valenciana*, València, Imprenta «La Voz Valenciana», 1919, 10-13.

55. *El Archivo* VII, 1893, citat per RODRIGO, «Roc Chabàs...», 54.

56. ALMARCHE, *Historiografía...*, 15.

57. ALMARCHE, *Historiografía...*, 10-11.

el llibre de Boix, que, per a ell, «*dista mucho de lo que quisieramos*», perquè, d'una banda, es limita a «*dar a conocer vagas notas*» i a «*novelar algunos episodios [...] sin ocuparse para nada de importantes períodos de la historia local*» i, de l'altra, «*tampoco es una historia propiamente dicha*». ⁵⁸

L'interès obsessiu d'aquesta historiografia positivista per donar notícia fidedigna del passat no era només una qüestió epistemològica; per a Sarthou, també era un «*deber de patriotismo*». Es tracta d'un deure del mateix ordre que aquell que obliga «*todo pueblo que se precie de culto*» a «*mirar con respeto y guardar con cariño su archivo, por ser libro abierto pregonero del pasado*»; per ser, en última instància, «*la historia de la madre Patria*». El patriotisme aquí no és un afegit «retòric», sinó allò que fa possible el respecte i l'estima pel llegat dels avantpassats, l'ingredient que permet apreciar el caràcter únic i insubstituïble de la història d'un poble. Per això, «*llos ayuntamientos deben guardar ese arsenal de datos con más cuidado que su caja de caudales*» perquè «*la Historia no tiene reposición posible*». ⁵⁹ La història, com la tradició, no és intercanviable ni admet generalitzacions vanes; la història és un patrimoni únic que cada poble ha de venerar. ⁶⁰

La «tradició» del poble valencià, per a Carles Sarthou i per a tota la seva generació d'historiadors, quedava clar en què consistia: «*aquella época foral de la gloriosa historia valenciana que pretendió hundir el despotismo de un monarca extranjero*». ⁶¹ Per al cas de Xàtiva, «*aquella hecatombe de 1707*» tenia una càrrega afegida que venia a reforçar el mite: la destrucció violenta d'un ordre antic, «tradicional», i l'intent deliberat d'anul·lar-ne, fins i tot, la memòria. Per això, la crema de la ciutat fou «*un caso insólito en la historia patria, pues no contento el de Anjou en suprimir a Xátiva del mapa de España, aún pretendió borrar su glorioso nombre en la Historia*». ⁶² Felip V continuava representant els dos grans estigmes que li havia associat el liberalisme vuitcentista: el de dèspota i el de no espanyol. Ara s'afegia una nota agreujant: allò que realment feia del rei absolut un bàrbar era la seva determinació insolent d'extingir el passat per engendrar un ordre nou, estrany a la tradició autòctona.

Aquest matís ja l'havia avançat el cap de l'escola, Josep Martínez Aloy, quan afirmava que «*[i]ndigna y menguada hazaña fue borrar de un solo golpe a impulsos vengativos la tradicional legislación de un pueblo, los pactos recíprocos de príncipes y vasallos, sellados con juramentos, rasgando lazos benditos cuya desaparición significó la muerte moral de Valencia*». ⁶³ Cal fer notar el desplaça-

58. SARTHOU, *Datos...*, III, nota 1.

59. SARTHOU, *Datos...*, II.

60. Una evolució paral·lela a la que aquí analitzem, tant en un sentit polític com intel·lectual, es donà a Elx en el cas dels germans Aurelià i Pere Ibarra, encara que els erudits i patriotes locals il·licitans van romandre aïllats respecte als autors als que ací ens referim. Vegeu, CASTAÑO, *Els germans...*

61. SARTHOU, *Datos...*, II.

62. SARTHOU, *Datos...*, 342.

63. J. MARTÍNEZ ALOY, «Provincia de Valencia», F. CARRERAS I CANDI, *Geografía General del Reino de Valencia*, Barcelona, Ed. Alberto Martín, 1920, volum I, 493.

ment que experimentava en aquells moments el llenguatge usat per descriure el passat valencià. Ara, els conceptes de matriu liberal resultaven inoportuns, oferien una visió *deformada* de la història. Per això, l'aguda consciència històrica d'aquests autors deixava de costat els principis generals per aplicar-se en la recuperació de les paraules venerables de la tradició.

A tall de conclusió: la identitat regional i el nou valencianisme

A l'alçada del primer terç del segle XX, el discurs d'arrel liberal a propòsit de la identitat valenciana s'havia transformat en, o si es prefereix, s'havia *reimaginat* com un discurs particularista que definia la idiosincràsia regional. Al meu parer, la trajectòria des de l'anticentralisme juntista fins a la «tradició» valenciana no pot separar-se de la gran corba descrita pel liberalisme del vuit-cents, des de la ruptura revolucionària amb l'antic règim fins al conservadorisme *fin de siècle*, ansíós per refugiar-se en la tradició. Durant tot aquest període, la queixa anticentralista i les nostàlgies foralistes havien estat recursos als quals, ocasionalment, recorrien els grups polítics i intel·lectuals que quedaven més desplaçats respecte al centre del poder. Però fou durant el complex període de crisi del liberalisme vuitcentista quan la narració arquetípica sobre la identitat valenciana va esdevenir digerible per a cultures polítiques d'encuny tradicionalista i neocatòlic, que en aquell moment també estaven en un intens procés de redefinició.⁶⁴ D'aquesta complexa conjuntura va sorgir el valencianisme polític. Això no lleva, però, que hi hagués tendències valencianistes al si del republicanisme de València i de Castelló, tot i que el discurs al qual s'acollien ja tenia l'empremta dels historiadors conservadors.⁶⁵

La Segona República marcà una eclosió política que va afectar també el valencianisme. Així, van aparèixer discursos i grups polítics explícitament nacionalistes tant a esquerra com a dreta. Dins d'aquesta pluralitat ideològica del valencianisme dels anys trenta, però, es van mantenir les línies bàsiques de la narració rebuda. Tot i que el llenguatge «foralista» podia semblar inevitablement conservador, el Centre Valencianista de Xàtiva, d'orientació esquerrana, no podia deixar de celebrar la memòria de la destrucció de la ciutat el 1707, encara que fóra en nom de «les llibertats valencianes».⁶⁶ El desenllaç fatal del règim democràtic el 1936 no hauria de dur a menystenir la importància que va arribar a assolir el discurs

64. Sobre els canvis en les dretes espanyoles a partir de la crisi del 98, vegeu I. SAZ CAMPOS, *España contra España. Los nacionalismos franquistas*, Madrid, Marcial Pons, 2003; i, del mateix autor, «Regeneracionismos y nuevos nacionalismos. El caso español en una nueva perspectiva europea», I. BURDIEL i R. CHURCH (eds.), *Viejos y nuevos imperios. España y Gran Bretaña, s. XVII-XX*, València, Episteme, 1998, 135-156.

65. Vegeu ANDRÉS PÉREZ, «El federalisme...»; i ARCHILÉS, «Contra "el femaler verí centralista"...».

66. G. RAMÍREZ ALEDÓN, «El Monument a les Llibertats Valencianes. Notes sobre el nacionalisme valencià a Xàtiva durant la II^a República (1933-1936)», *Papers de la Costera* 5, 1987, 121-149.

valencianista, sense comparació amb moments anteriors, encara que, certament, més que resultats consolidats caldria registrar potencialitats finalment frustrades.⁶⁷

L'agitació valencianista de la Segona República, però, va deixar un llegat ambivalent per al franquisme. Així, com ha estudiat Ferran Archilés, quan finalment sorgí un nou valencianisme pels volts dels anys seixanta, aquest fou el resultat d'una aguda crisi intel·lectual dins de la tradició regional. Les tensions que va despertar al si de la identitat regional la seva assimilació pel règim franquista va dur el nou valencianisme a pensar-se com un tall radical amb el que havia estat el discurs valencianista de la preguerra. Això és especialment evident en l'obra de Joan Fuster, que, no debades, suposa un desafiament polític al llegat regional previ. Ara bé, en el mateix discurs fusterià és possible detectar línies de continuïtat gens marginals. Més enllà dels precedents que hi ha entre els valencianistes de preguerra de la importància atorgada a la llengua com a element definitori de la identitat, el discurs històric de Fuster va mantenir alguns elements centrals de la narració que s'havia forjat des del segle XIX, encara que, en el nou context, al servei d'una concepció nacionalment catalana. Per a l'autor de Sueca, l'esplendor valenciana calia buscar-la, naturalment, en el Regne històric, que era un territori (el de parla catalana) de llibertat; les Germanies eren una revolta democràtica i la pèrdua dels furs una catàstrofe «nacional». En aquest sentit es podria dir que quan la generació de joves nacionalistes valencians a les acaballes del franquisme creien estar visquent la «resurrecció» definitiva de la pàtria, estaven protagonitzant la més formidable revolta contra el jocfloralisme conservador però, alhora, ho feien en una experiència de «re-nai-xença», aquesta vegada sí, viscuda com a nacional.⁶⁸

No és casualitat, per tant, que la cultura política del nou nacionalisme, durant la darrera transició a la democràcia, no només mantingués sinó que donés nova vida a la iconografia valencianista elaborada des del segle XIX. En aquest sentit, la memòria de la destrucció de Xàtiva ha gaudit d'un procés de reelaboració especialment reeixit. A partir dels anys de la transició, el mite de Xàtiva va quedar vinculat a alguns dels elements més característics de la iconoclàstia del nacionalisme d'inspiració fusteriana: la resistència dels maulets durant la guerra de Successió i al 25 d'abril, data de la batalla d'Almansa, com a diada alternativa al 9 d'octubre.⁶⁹ Uns elements que són, sobretot, producte específic del clima

67. A. GIRONA, *Guerra i revolució al País Valencià*, València, Tres i Quatre, 1986.

68. F. ARCHILÉS, «Acords i desacords: valencianisme polític i identitat valenciana contemporània», *Afers* 55, 2006; 481-510; i, del mateix autor, «Ni carn ni peix...? Joan Fuster i la identitat nacional dels valencians», *El Contemporani* 25, 2002, 70-77.

69. En la data del 9 d'octubre s'ha celebrat secularment la conquesta cristiana de la ciutat de València, des de 1982 és la diada oficial de la comunitat autònoma, vegeu R. NARBONA, *El Nou d'Octubre. Ressenya històrica d'una festa valenciana (segles XIV-XX)*, València, Generalitat Valenciana, 1997; el 25 d'abril és l'aniversari de la derrota austracista a la batalla d'Almansa durant la guerra de Successió, sobre aquesta efemèride vegeu J. E. LÓPEZ (coord.), *Temps de rebel·lió*, València, Universitat de València, 2002.

polític dels anys setanta, en el que, probablement, les cançons del grup de música tradicional valenciana Al Tall i un cert mimetisme amb l'11 de setembre català van ser determinants.⁷⁰ És tractava de trobar una *autenticitat* alternativa al regionalisme caduc i contaminat per la llarga ombra del franquisme. El problema era que la identitat valenciana «autèntica», com totes les identitats, havia de ser construïda, i la vella identitat regional encara no havia dit l'última paraula.

70. La transcendència que per a la mobilització nacionalista valenciana durant la transició van tenir fenòmens com la tasca de recuperació de la música tradicional valenciana d'Al Tall està per estudiar; pel que aquí ens interessa, el disc *Quan el mal ve d'Almansa...*, Edigsa, 1979.